

**PANGRAKITE ASMARA SAJRONE CERKAK
ING MAJALAH PANJEBAR SEMANGAT
TAUN 2014
(TINTINGAN STRUKTURAL)**

Tika Oktiana

Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri
Surabaya

Pembimbing

Dra. Hj. Sri Wahyu Widayati M. Si.

Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah, Fakultas Bahasa dan Seni,
Universitas Negeri Surabaya

ABSTRAK

Panliten kanthi irah-irahan *Pangrakite Asmara* kajupuk saka cerkak-cerkak sing nduweni tema katresnan. Cacahe saka cerkak ing majalah *Panjebar Semangat* taun 2014 ana sepertelune sing ngandhut tema katresnan kuwi wis apik lan sing narik kawigaten yaiku bab alure utawa liku-likune. Panliten iki nggunakake teori *struktural*. Sumber dhatane panliten arupa 16 crita cekak kanthi tema katresnan ing Majalah *Panjebar Semangat* taun 2014.

Asile panliten iki bisa diperang dadi loro adhedhasar underane panliten. Kapisan, ngandharake babakan alur sing bisa diperang dadi telu yaiku wiwitane crita, *klimaks* utawa *konflik* (internal lan eksternal), lan pungkasane crita (seneng, kuciwa utawa nelangsa, lan ora jelas). Kaloro, ngandharake pangrakite asmara sing bisa diperang dadi pitu yaiku pancobane sajrone bale wisma, gengsi, pengkhianatan utawa perslingkuhan, tresna balenan (jodho bakal kepethuk), kasetyanan, tresna amarga dipeksa utawa dijodhona, lan tresna ing kepungkur

PURWAKA

Sastra gegayutan karo panguripan bebrayan. Merga saka iku kasusastran sing tuwuh uga ngrembug prekara-prekara panguripan sing ana bebrayan. Apa sing ana ing bebrayan didadekake bahan nulis kasusastran. Mula saka iku kasusastran bisa dadi kaca benggala dening sapa wae ing sing maos. Kaya sing diandharake dene Wellek lan Werren (1990:119) yen sastra nggambarake lan *ekspresi* panguripan, nadyan ta ora kabeh. Mula sastra anggone ngandharake panguripan ora oncat saka prekarane manungsa. Semono uga ing jagade sastra Jawa.

Salah sawijining kasusastran Jawa modern sing awujud prosa lan narik kawigaten panliti yaiku cerkak. Carita cekak sing disingkat cerkak yaiku salah sijine genre kasusastran Jawa modern (Hutomo, 1975:38). Cerkak minangka ekspresi pikiran sing dituwuhake ing tulisan. Cerkak minangka kasusastran tulis lan diwedharake kanthi carita sing ora pati dawa kaya cerbung. Carita cekak bisa ditemokake ana ing kalawarti-kalawarti Jawa kayata *Panjebar Semangat*, *Jaya Baya*, *Jaka Lodhang* lan liyane. Panulis cerkak iki saka maneka warna kalangan. Saka dosen, mahasiswa, guru, siswa nganti masyarakat biasa uga bisa nulis kasusastran awujud cerkak.

Cerkak-cerkak sing bakal diteliti iki nduweni pangripta sing beda-beda. Panliti njupuk sumber saka majalah *Panjebar Semangat* taun 2014. Alasan panliti milih taun 2014 amarga nggunakake taun sing paling anyar lan durung nate diteliti.

Panliten kanthi irah-irahan *Pangrakite Asmara* kajupuk saka cerkak-cerkak sing nduweni tema katresnan. Tema katresnan asring dirembug sajrone kasusastran Jawa awujud cerkak, amarga katresnan menika minangka karya serius, narik kawigaten, lan bumbu bahan utama sajrone sastra pop. Panliten iki nggunakake tintingan kasusastran kanthi cara intrinsik. Kajian iki durung nate dilampahi lan dikarepake bisa dadi kawiwan kanggo niti babagan gaya katresnan. Cacahe saka cerkak ing majalah *Panjebar Semangat* taun 2014 ana sepertelune sing ngandhut tema katresnan kuwi wis apik lan sing narik kawigaten yaiku bab alure utawa liku-likune.

Ora kabeh sajrone katresnan dalane alus lan nyenengake. Kadhang kala ana liku-likune saben nindakake katresnan marang wong sing isih pacangan utawa sing wis mbangun bale wisma. Cerkak-cerkak kanthi tema katresnan iki kajupuk saka cerkak-cerkak sing kapilih sadurunge. Para pangripta bisa manfaatake kahanan katresnan ing sakupenge. Kahanan katresnan sing ana ing sakupenge dicakake sajrone kasusastran yaiku cerkak. Kayata babagan jejodhowan, pacobane katresnan, pangorbanan, prasetyan katresnan lan liya-liyane. Mula cerkak-cerkak iki bisa narik kawigaten kabeh kalangan amarga nyritakake babagan konflik pangrakite asmara.

Andhedhasar landhesaning panliten kasebut, prakara sing bakal dianalisis sajrone cerkak ing majalah *Panjebar Semangat* taun 2014 yaiku (1) Kepriye babakan alure? (2) Kepriye pangrakite asmara? Panliten iki nduweni ancas (1) Ngandharake babakan alure. (2) Ngandharake pangrakite asmar.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Ana sawetara panliten kanthi objek karya sastra nggunakake tintingan struktural. Panliten kang saemper karo panliten iki ing antarane Panlitene Suci Arianti (2011) kanthi irah-irahan "*Gonjang-ganjing Bale Wisma Sajrone Cerbung Poyang-Payingan Anggitane Mbah Brintik*" mahasiswa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah. Asil saka panliten iki yaiku ngandharake konflik sing tuwuh sajrone bale wisma ngenani tumindak sedheng, asmara, lan jabatan. Konflik mau disebabake krana jejodhowan, kurang leganing batin lan kabutuhan ekonomi. Panlitene Suprapti (2006) kanthi irah-irahan "*Perselingkuhan sebagai Bentuk Konflik Rumah Tangga dalam Cerbung Rembulan Nduwur Wuwungan Anggitane Wiyadi*" mahasiswa Jurusan Sastra Daerah Fakultas Sastra Universitas Sebelah Maret. Asil saka panliten iki yaiku ngandharake unsur-unsur sing mbangun struktur cerbung RNW. Njlentrehake wujud konflik sing dumadi sajrone cerbung. Panliti uga ngandharake respon pengarang marang prekara slingkuh sajrone bale wisma sing kagambarake sajrone cerbung kasebut. Kang pungkasan yaiku panlitene Wisnu Ari Saputra (2012) kanthi irah-irahan "*Slingkuh sajrone Kumpulan Cerkak Puber Kedua Anggitane Ary Nurdiana*" mahasiswa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah. Asil saka panliten iki yaiku ngrembug babagan prekara sosial ing masyarakat. Salah sijine yaiku prekara katresnan. Katresnan ing kene katresnan sing nduweni makna amba, katresnan marang kanca, katresnan marang sisihan lan katresnan marang bebrayan. Saliyane ngrembug babagan katresnan uga ngrembug babagan ekonomi lan pendidikan. Andharan sajrone panliten iki bakal ngrembug babagan prekara slingkuh sajrone wong sing wis bale wisma lan sing isih pacaran. Slingkuh iku kadhang kala dadi konflik sajrone babagan katresnan.

METODE PANLITEN

Panliten iki nggunakake tintingan struktural. Adhedhasar pamawase Teeuw (1984:135-136) ngandharake yen analisis struktural nduweni tujuan kanggo nitingi kaitan antarane anasir lan aspek kasusastran kanthi tliti, njlimet lan premati, saengga bisa mangerteni makna kasusastran kanthi wutuh.

Metode sing digunakake sajrone panliten iki yaiku metode dheskriptif *deskriptif analitik*. Panliten *deskriptif analitik* nduweni tujuwan kanggo deskripsikake bab-bab sing dumadi saka objek, lan bisa kanthi titi nganalisis bab kasebut.

Dhata-dhata sajrone panliten iki sumbere saka kumpulan (antologi) cerkak sajrone majalah *Panjebar Semangat* taun 2014, sing wis kapilih miturut paling akeh diripta kajupuk ana 16 edisi saka 52 edisi sajrone sataun. Dhata ing panliten iki yaiku tetembungan, ukara, lan wacana (cerkak) sing ana gegayutane karo prekara sing arep diteliti.

ANDHARAN

Bab iki bakal dijlentrehake asile panliten. Tuladha cerkak sing dijlentrehake ora kabeh, mung 7 cerkak sing dadi gambaran saka 16 cerkak sing dijlentrehake ing ngisor iki.

1. Babakan Alur

Bab iki bakal dijlentrehake miturut wiwitane crita, klimaks, banjur pungkasan crita. Kayata ing ngisor iki.

1.1 Wiwitane Crita

Cerkak-cerkak ing majalah Panjekar Semangat taun 2014 ngenani alur mligine wiwitane crita saben cerkake kuwi beda. Wiwitane crita sajrone cerkak kanthi tema katresnan iki ana sing diwiwiti kanthi ora mangerteni kahanan ekonomi kulawargane. Kayata sajrone cerkak kanthi irah-irahan “*Mendhung Mentiung*”, crita diwiwiti dene pangripta nudhuhake paraga Narsasi neng kene nduweni sipat meri marang panduwene wong liya. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Mas, prabotan mebel daleme Pak Yoni apik banget, beda banget karo duweke dhewe, mebeler lungsuran. Aku nyawang wis sebel.” (PS, 2014:1:23)

“Halah ya bertahap ta ndha. Awakku iki isih tak gadhekne nganti rong taun kanggo gawe omah iki. Aku kudu nyambut gawe goleh ceperan ben awake dhewe bisa mangan. Mosoh dadak butuh mebeler anyar.” (PS, 2014:1:23)

“Mas, mebeler iku ora kudu tuku lunas. Sing penting duwe uang muka, barang wis diterake menyang omah.” (PS, 2014:1:23)

Pethikan iki nudhuhake, yen sajrone wiwitane crita ing cerkak iki paraga Narsasi meri karo panduwene wong liya, banjur ora mangerteni kahanan ekonomi kulawargane.

Wiwitane crita sabanjure ana sing diwiwiti kanthi sengaja nggoleki tresnane sing biyen. Kayata ing cerkak kanthi irah-irahan “*Crita Jaman Biyen*”, crita diwiwiti dene pangripta nudhuhake paraga Darmo sing lagi nggoleki Ayu amarga suwe ora kapethuk. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Numpak becak nggoleki alamate Ayu. Kira-kira jam setengah 12 awan. Sing mapag ngarep lawang bapak Ayu, ambek mapan lungguh, negesna lek ayu pindah luwar kota.” (PS, 2014:2:23)

“Ayu bisa disusul, paling banter sakjam wis teka. Darmo pamitan, wong tuwane Ayu ngongkon nggawa sepedhah motor.” (PS, 2014:2:23)

Pethikan iki nudhuhake, yen paraga Darmo lagi nggoleki Ayu sing suwe ora kapethuk. Dheweke arep nemoni Ayu saperlu blaka yen dheweke rikala jaman semana nate tresna marang slirane. Nanging sing digoleki wis pindah luwar kota, nanging Darmo tetep ngupaya supaya bisa nemoni Ayu.

Wiwitane crita sabanjure ana sing diwiwiti kesedhikan amarga ditinggal seda marang bojone. Kayata cerkak kanthi irah-irahan “*Taneman Pasren*”, crita diwiwiti dene pangripta nudhuhake paraga ibuku sing lagi wae ditinggal bapakku seda. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Ditinggal bapak kanthi ndadak, ibuku shock. Atine semplah.” (PS, 2014:4:23)

“Sak-gadukku, sak-bisaku, aku tansah nglipur atine ibu.” (PS, 2014:4:23)

Pethikan iki nudhuhake, yen minangka bocah sing wis ngancil diwasa, aku bisa ngrasakake perihing atine Ibu. Aku mbudidaya kanggo nglipur ibuku nganti ibuku bisa nrima kahanan iki.

Wiwitane crita ing cerkak iki uga meh padha karo wiwitane crita sajrone cerkak kanthi irah-irahan “*Tresnane Tetep Wutuh*”, crita diwiwiti dene pangripta nudhuhake paraga Tiyas sing ditinggal seda bojone. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Kris kapundhut nalika umure ngancil 48 taun. Tiyas lagi 46 taun luwih sithik. Ana sing terus ngajak Tiyas omah-omah. Nalika anggone dadi randha udakara rong taunan.” (PS, 2014:36:23)

Pethikan iki nudhuhake, yen Tiyas ditinggal seda bojone nalika yuswane dheweke patang puluh enem taun luwih sithik. Kris yaiku bojone Tiyas sing seda amarga lara sawise pitung taun. Tiyas sumedhot banget nalika ditinggal sisihane. Wis meh wolung taun Krisnawan ketimbalan dening Kang Murba Urip. Banjur anggone dadi randha udakara rong taun ana sing ngajak Tiyas omah-omah.

Wiwitane crita sabanjure, diwiwiti kanthi wis pepacangan wis suwe nanging ora bisa urip bebrayan amarga dijodhokake wong tuwane. Kayata sajrone cerkak kanthi irah-irahan “*Tamperan Dadi Seksi*”, crita diwiwiti dene pangripta nudhuhake yen paraga Jatmiko lan Asih wis sesambungan suwe wiwit SMA nganti lulus kuliyah. Banjur ora bisa urip bebrayan amarga Asih dijodhokake marang bapak karo wong lanang liya. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Ing ndonya iki ora ana critane wong tuwa njlomprongake anak. Kabeh mesthi mawa petungan kang mateng, Asih. Kowe kudu manut bapak-ibu, marga iku dharma baktine anak marang wong tuwa kang tanpa pepindhan ajine. Semono uga, tumrap wong tuwa, pamundhute dileksanani putrane, ateges putra mau nyuwargaake wong tuwa.” (PS, 2014:5:23)

“Ora bisa, mas. Ora bisa, aku emoh dienggo korban. Mas, awake dhewe wis pirang taun mbangun pangerten, ndhedher tresna asih kang saiki ngrembuyung, nanging banjur dipragas tanpa petungan.” (PS, 2014:5:23)

Pethikan iki nudhuhake, yen Jatmiko menahi pangerten marang Asih bab jejodhowane karo wong lanang liya. Dheweke kandha yen wong tuwa iku mesthi menahi sing paling apik kanggo anake. Nanging Asih durung bisa trima jejodhowan dening wong tuwane iki, merga dheweke ora tresna marang wong lanang sing bakal dadi sesandhingane mengko.

Wiwitane crita sabanjure, diwiwiti kanthi tukar padu antarane mbakyu lan adhine amarga tumindake adhine sing ora bener. Kayata sajrone cerkak kanthi irah-irahan “Minggat”, crita diwiwiti dene pangripta nudhuhake paraga Sekar sing diseneni mbakyu ipene merga dheweke minggat saka ngomah. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Kowe iku mbesuk pengin neng suwarga apa neraka? Kurange apa ta dhik Bram iku? Ngganteng oleh, sugih oleh, pinter uga oleh. Sing mbok goleki iku priya sing kaya apa? Sing kepriye? Eling, ing ndonya iku ora ana wong kang sampurna. Wis saiki baliya. Mesakake dhik Bram yen nyipati kowe ora neng omah.” (PS, 2014:24:23)

Pethikan iki nudhuhake nalika mbakyu ipene Sekar nyeneni tumindake Sekar sing minggat saka ngomah. Bram yaiku bojone Sekar. Sekar nganggep yen kabeh klebu bapake, ibuke, mbakyu ipene padha ngalembana Bram. Sekar minggat neng omahe mbakyu ipene amarga dheweke luwih seneng neng mbakyu ipene tinimbang neng nggong wong tuwane.

Wiwitane crita sing pungkasan, diwiwiti kanthi wong sing kelingan karo lelakon ing kepungkur. Kayata sajrone cerkak kanthi irah-irahan “*Tabeting Lakon Kepungkur*”, crita diwiwiti dene pangripta nudhuhake paraga Surya sing eling marang lelakon kepungkur. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Kabur lelayu esuk iku ngelingake aku marang lelakon kepungkur, sebab sing seda iku wong sing banget tumabet ing engetanku. Jenenge Lestari, umure 69 taun.” (PS, 2014:45:23)

Pethikan iki nudhuhake, yen Surya intuk kabur yen Lestari, wong sing banget tumabet ing engetane dheweke saiki seda. Lestari dhisik minangka kanca sekolahe Surya nalika SMA. Saweruhe kahanan Lestari sing seda, Surya kelingan rikala jaman semana nalika isih sesrawungan karo Lestari.

Wiwitane crita sabanjure, diwiwiti kanthi wong lanang sing omongane ora penak karo wong wadon. Kayata sajrone cerkak kanthi irah-irahan “*Selfiana*”, crita diwiwiti dene pangripta nudhuhake paraga Pram sing mesthi nglarani atine Selfi amarga saben pethuk omongane marang Selfi ora penak. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Ra perlu gugup kaya ngono iku. Aku mung saperlu ketemu mas Koko. Arep ngajak bal-balan. Aku ora bakal nemoni kowe. Dadi ora usah ge-er yen aku sok dolan mreng.” (PS, 2014:8:23)

Pethikan iki nudhuhake, yen Pram sing ora pengin Selfi ge-er amarga Pram mara neng omahe Selfi, nanging cara ngomonge Pram sing kaya mangkono asring nglarani atine Selfi.

1.2. Klimaks

Cerkak-cerkak ing majalah Panjebar Semangat taun 2014 ngenani alur mligine klimaks saben cerkake

kuwi beda. Klimaks utawa konflik sajrone sesambungan pacangan utawa bebojowan iku warna-warna. Konflik diperang dadi loro, konflik eksternal lan konflik internal. Kabeh bakal dijlentrehake miturut pangalumpukane konflik, tujuwane supaya gampang anggong pamaos maca. Konflik sajrone cerkak kanthi tema katresnan bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

1.2.1 Konflik Internal

Kayata sing wis dijlentrehake neng bab II, konflik internal yaiku konflik sing dumadi sajrone ati utawa jiwane paraga. Konflik internal (batin) yaiku bisa amarga polah atine dhewe utawa disebabake amarga wong liya, bisa saka kahanan sakiwa tengene. Konflik ing cerkak kanthi tema katresnan sing kalebu konflik Internal ana sing sajrone bale wisma. Kayata cerkak kanthi irah-irahan “*Mendhung Mentiyung*”, konflik sajrone cerkak iki bisa kagambarake ing pethikan ing ngisor iki.

“Mas, Rufada biyen ra tau ngalang-ngalangi kekarepanku. Aku dimanja. Saiki malah dadi dhokter. Lek panggah kekarepanku dialang-alangi, aku arep ucul. Pumpung rung kegandholan anak.” (PS, 2014:1:24)

Pethikan iki nudhuhake yen Narsasi ora pedhuli karo kahanane bojone, dheweke kerep mbandhing-mbandhingna Erkana karo Rufada tilas pacange biyen saben kekarepane dialang-alang karo bojone. Malah Narsasi ngancam bojone yen arep njaluk pegatan wae, yen kepenginane ora dituruti mumpung kekarepane durung kegandolan anak alesane. Saben Narsasi ngrembag bab Rufada, Erkana mung bisa sareh masiya mumet nganggo cara piye maneh kanggo mbayar kreditan saben ulane sing tansaya numpuk mung amarga bisa nyembadani kepenginane sisihane. Bab ekonomi sajrone bale wismane Erkana lan Narsasi wis saya morat-marit. Cerkak iki kalebu konflik internal amarga konflik sing dumadi yaiku disebabake amarga polah atine dhewe amarga paraga senengane meri karo panduwene wong liya.

Ora nggumun, pancen sajrone bebojowan yen wis nyangkut bab ekonomi iku angel. Akeh wong sing wis bebojowan pungkasan pegatan gara-gara bab iki, merga iki bab kabutuhan urip saben dina. Nanging saka crita iki wis metu saka bab kabutuhan urip maneh, yen nyawang tumindake Narsasi sing kaya mangkono dheweke klebu bab urip sing bergaya, sing ndadekake kahanan rumah tanggane bubar.

Konflik sabanjure sing klebu konflik internal yaiku jalaran ora wani ngomong kasunyatanane. Kayata sajrone cerkak kanthi irah-irahan “*Crita Jaman Biyen*”. Konflik sajrone cerkak iki nyaritakake ngenani Darmo sing ora cekat-ceket tembung marang wong sing ditresnani, Ayu jenenge. Senadyan satenane sing wadon uga tresna marang dheweke. Nanging saiki mung bisa getun, merga wis padha tuwa, ora mungkin wis tuwa kakehan polah kaya cah enom. Kahanan kaya mangkono kagambarake pethikan ing ngisor iki.

“Aku krasa lek sampeyan biyen ngesir.”

(PS, 2014:2:24)

“Konone?” (PS, 2014:2:24)

"Mbuh..Pikiren dhewe!" (PS, 2014:2:24)

"Kok pikiren dhewe?" (PS, 2014:2:24)

"Wong wedok ndhisiki gak pantes" (PS, 2014:2:24)

Pethikan ing dhuwur nudhuhake nalika Ayu kandha karo Darmo yen dheweke biyen krasa Darmo kuwi seneng marang slirane, padha kaya sing dirasa dheweke. Nanging Ayu ora gelem blaka merga gengsi, wong wedok kok ndhisiki. Darmo minangka wong lanang yen pancen ngesir kudune ya wani banjur cekat-ceket nembung marang Ayu, nanging malah sawalike. Saiki anane mung getun, sing lanang biyen ora cekat-ceket, sing wadon ya gengsi amarga ngrasa posisine iku ora patut yen kudu ndhisiki nembung. Saiki kekarone ora mungkin nyembung bolah sing pedhot, merga ora mungkin yen wis tuwa kakehan polah kaya bocah enom. Cercak iki kalebu *konflik internal* amarga *konflik* sing dumadi yaiku disebabake amarga polah atine dhewe sing ora gelem blaka marang apa sing dirasa, lan ndadekake getun ing mburi.

Konflik sabanjure sing klebu *konflik internal* yaiku jalaran slingkuh utawa berkhianat. Kayata sajrone cercak kanthi irah-irahan "*Taneman Pasren*". Konflik sajrone cercak iki nyeritakake paraga ibu sing berkhianat karo anake amarga wis slingkuh karo sisihane anake. Kahanan kaya mangkono kagambarake pethikan ing ngisor iki.

"Ibu ngajak aku mlebu menyang kamare. Lagi wae nutup lawang kamar, tangise ibu kutah. Mbok menawa wae, tangis iku kawit mau diampet, banjur ambrol sanalika. Karo muwun, ibu ngendika : Pangapuramu wae sing gedhe ya, ndhuk...! Ibu kelepyan..., ibu kang katone pengkuh iki, pranyata ringkih. Ringkih banget, ndhuk..."(PS, 2014:4:47)

Pethikan ing dhuwur nudhuhake yen ibuku blaka suta marang aku ngenani sesambungane karo mas Andre. Mas Andre sing tresna marang taneman pasrenku, ndadekake dheweke kerep banget mara menyang omahku. Kadhang seminggu nganthi kaping telu. Ya bab mau sing ndadekake ibuku lan mas Andre ginubet tali katresnan. Dudu tresna antarane wong tuwa marang calon anak mantu, nanging tresna antrane priya lan wanita. Perslingkuhan lan pengkhianatan iki kedaden amarga anane asring kepethuk antarane paraga ibu lan Andre, sing njalari kekarone ginubet tali katresnan kagambarake kaya tembung "Witing tresna jalaran saka kulina" tresna teka amarga asring sesrawungan. Cercak iki kalebu *konflik internal* amarga *konflik* sing dumadi yaiku disebabake amarga wong liya, yaiku ibune paraga sing slingkuh karo pacangane paraga.

Konflik sabanjure sing klebu *konflik internal* yaiku jalaran kasetyanan. Kayata sajrone cercak kanthi irah-irahan "*Tresnamu Tetep Wutuh*". Cercak iki nyeritakake ngenani paraga Tiyas sing wis ditinggal seda bojone, nanging durung bisa nglalekake lan dheweke setya marang bojone, Krisnawan jenenge. Senadyan akeh wong lanang liyane sing ngajak

dheweke urip bebrayan lan mbangun bale wisma. Kahanan kaya mangkono kagambarake pethikan ing ngisor iki.

"Sabaline Firman, Tiyas nangis ngguguk, yagene ndadak ana sapatemon iki?" (PS, 2014:36:24)

Pethikan iki nudhuhake nalika Tiyas jebule uga ngrasakake apa sing dirasa Firman. Semono uga Firman, dheweke ngandhakake yen atine goreh lan awake ngleyang. Tiyas ngrumangsani tangen bisa sesandhingan karo Firman. Jenenge manungsa, terkadhang Tiyas uga meh wae goyah. Sabubare kapethuk adu arep karo Firman, pancen kaya ana sing komplang ing sajroning atine. Patemon sing ora kinira iki bener-bener gawe goreh, gela lan larane Tiyas. Firman wis mengku kulawarga sing kebak kabagyan, Tiyas ora arep ngrusak kemapanan iki, kabeh kudu dipupus iki mono lelakone urip. Tiyas mbudidaya nglalekake Firman. Tiyas pancen isih durung bisa ngedum katresnane tumrap wong liya saliyané karo Krisnawan. Cercak iki kalebu *konflik internal* amarga *konflik* sing dumadi yaiku disebabake amarga polah atine dhewe sing isih setya marang bojone sing wis seda. Tiyas nulaki wong-wong sing nyedhaki dheweke, kanthi alesan Tiyas durung bisa ngedum katresnane tumrap wong liya saliyané karo Krisnawan, dheweke isih setya marang Krisnawan.

Konflik sabanjure sing klebu *konflik internal* yaiku jalaran dijodhona. Kayata sajrone cercak kanthi irah-irahan "*Tamperan Dadi Seksi*". Konflik sajrone cercak iki nyeritakake ngenani sesambungane Asih lan Jatmiko sing wis lumaku suwe banjur kudu kapedhot amarga wong tuwane Asih njodhona karo wong lanang liya, Prihananto jenenge. Nanging kahananane beda nalika Asih mbangun bale wisma karo Prihananto. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

"Anggone mbangun bale wisma karo Prihananto bubar tengah ndalan, nalika Ririn umur setaun. Bojone katut bocah wadon liya, perusahaan bangkrut."
(PS, 2014:5:39)

Pethikan iki nudhuhake, yen apa sing nate dikuwatirake lan nate lairake karo Jatmiko dadi kanyatan. Prihananto sing dening bapake Asih diagulagulake minangka pengusaha mudha sing sukses, pranyata mung wewayangan. Dudu wong sing tanggung jawab, mligine tumrap kulawargane. Dheweke ninggalake anak bojone kagandhang wanita liya lan perusahaanane disita bank sawise tetahunan ora mbayar kredhite. Cercak iki kalebu *konflik internal* amarga *konflik* sing dumadi yaiku disebabake amarga wong liya, wong tuwane njodhona Asih karo wong lanang liya.

Konflik sabanjure sing padha-padha disebabake jalaran ora wani tembung yaiku cercak kanthi irah-irahan "*Selfiana*". Konflik sajrone cercak iki nyeritakake ngenani Pram sing ora wani tembung yen ngesir karo Selfiana, nanging carane sing kleru senadyan sing wadon satenane uga tresna nanging padha-padha ora wani tembung, mung dirasakake dheweke dhewe, ora gelem crita karo sapa-sapa,

tumindake mung bisa nglamun lan nangis, amarga mendhem pangrasane dhewe. Kahanan kaya mangkono kagambarake pethikan ing ngisor iki.

“Kowe ngerti dosa ya?! Yen ngerti dosa, kudune mbudidaya piye bisane saben aku mlebu kamarmu ora dosa. Ora mung nglamun, njur nangis.. apa ya kudu aku...? Aku wis kentekan cara. Aku wis kadhung lara ati merga kowe.”
(PS, 2014:8:23-24)

Pethikan iki nudhuhake nalika Pram ujug-ujug mlebu kamare Selfi, banjur Selfi kaget lan muring-muring amarga Pram ora sopan. Nanging saka kahanan iki jebule Pram kandha neng Selfi supaya Selfi mbudidaya piye bisane saben Pram mlebu kamare iku ora dosa. Pram uga kandha yen dheweke iki pegel, maksute pegel ngenteni Selfi sing padha-padha ora gelem ngomong karo Pram yen dheweke iku tresna marang Pram. Bisane mung nglamun lan nangis. Pram wis krasa yen Selfi tresnan marang slirane, dheweke pengin weruh sepira upayane Selfi tresna karo Pram.

Cerkak iki kalebu *konflik internal* amarga *konflik* sing dumadi yaiku disebabake amarga polah atine dhewe sing ora gelem blaka marang apa sing dirasa, senadyan wong sing ditresnani wis weruh tanpa dikandhani.

1.2.2 Konflik Eksternal

Konflik eksternal yaiku *konflik* sing dumadi antarane paraga lan bab-bab sing ana sanjabane paraga iku. Tegese sanjabane paraga liya neng kene yaiku lingkungan manungsa utawa padha karo *konflik sosial*. *Konflik sosial* mujudake pertentangan antarane pawongan, kayata tukar padu, jotos-jotosan, sadhuk-sadhukan lan sapiturute. *Konflik* ing cerkak kanthi tema katresnan sing kalebu *konflik eksternal* ana sing jalaran dijodhona. Kayata cerkak kanthi irah-irahan “*Minggat*”. Cerkak iki nyeritakake paraga Sekar sing minggat tekan omah amarga dheweke kepeksa rabi karo Bram. Kahanan kaya mangkono kagambarake pethikan ing ngisor iki.

“Aku wis bola-bali matur marang wong tuwaku, yen aku ora tresna karo mas Bram. Aku wis duwe calon dhewe sing mengkone mesthi bisa mulyakake awakku. Nanging aturku ora digubris. Aku kudu ijab karo mas Bramantyo sakwulan sawise aku ditembung. Pancen njengkelake kok! Tresna kok dipeksa. Yek aku nganti minggat, sing salah sapa?!” (PS, 2014:24:23-24)

Pethikan iki nudhuhake nalika Sekar crita neng mbakyu ipene yen biyen dheweke nate kober nulak Bram wayah Bram nembung dheweke neng wong tuwane, amarga Sekar wayah iku wis duwe pacangan dhewe sing mengko mesthi bakal bisa mulyakake dheweke. Nanging wong tuwane Sekar ora nggubris omongane Sekar. Wong tuwane meksa dheweke kudu tetep ijab karo Bram, sing akhire saiki Sekar minggat saka ngomah. Cerkak iki kalebu *konflik eksternal* amarga *konflik* sing dumadi yaiku direwangi tukar padu antarane paraga lan wong tuwane.

Konflik sabanjure sing klebu *konflik eksternal* yaiku jalaran tresna ing kepungkur. Kayata sajrone cerkak kanthi irah-irahan “*Tabeting Lakon kepungkur*”. Cerkak iki nyeritakake ngenani wong sing nate ditresnani Surya biyen, wong sing banget tumabet ing engetan, saiki wis seda, Lestari jenenge. Lestari sing dadi royokan kabeh wong lanang, kalebu aku lan kancaku dheweke. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Ya wiwit bubar awake dhewe jotosan kae. Ngene critane : bubar padha jotosan biyen kae, njur Lestari kokpasrahake aku, prasasat saben dina aku ketemu dheweke, karepku ngrabuk katresnan. Let rong sasi, mas Gita nemoni aku, nantang jotosan, sapa sing menang wenang ngalap Lestari. Kangsen ketemu ing stadion. Perjanjianane ya kaya aku lank owe biyen, ora kena nggawa gaman. Bareng dheweke kena dakjotos, glayaran arep rubuh, jebul dheweke ngetokake glathi. Kanthi isih sempoyongan dheweke ngancam aku nganggo glathi. Kena dakcandhak tangane, dakbabitake, jebul nyrempet lengene dhewe sing sisih kiwa. Suwek, getih kemucur saka tatune. Sakala glathi dakrebut, dakguwang, cepet-cepet dheweke dakgoncengake menyang rumah sakit. Rampung diperban dakterake mulih.” (PS, 2014:45:24&42)

Pethikan iki nudhuhake, yen Tarso jebule sasuwene setengah abad iki nggoleki Surya. Dheweke ana perlu sing kudu dbisampekake marang Surya. Tarso crita karo Surya kedadeyan sing sabenere kepriye kok bisa Gita Mursid sing rabi karo Lestari. Gita pancen biyen uga gandrung karo Lestari, nanging sajake ora ditanggapi. Jebule kaya mangkono critane. Banjur sabubare iku Tarso omong karo Lestari, supaya dadi karo Gita. Lestari kober nulak ora gelem karo Gita, dheweke luwih pilih bali karo Surya tinimbang ora sida karo Tarso. Pancen jane sing ditresnani Lestari iku Surya. Nanging Tarso kandha yen Gita iku sing paling gedhe pangurbanane kanggo ngrebut trenane Lestari, nganti ngucurake getih nelesi lemah stadion. Cerkak iki kalebu *konflik eksternal* amarga *konflik* sing dumadi antarane paraga lan kancane. Rikala semana dheweke direwangi adu jotos kanggo bisa cedhak karo Lestari, nanging dheweke kalah lan ora bisa nyawiji karo Lestari nganthi Lestari seda.

1.3 Pungkasane Crita

Pungkasane crita sajrone cerkak setaun iki warna-warna. Kayata sing wis diandharake ing bab II ngenani pungkasan crita, yen bisa keperang dadi wujud rasa seneng (*happy ending*) lan rasa kuciwa utawa nelangsa (*sad ending*), nanging uga ana pungkasan sing durung jelas. Tegese ora dimangerteni cerita bisa dipungkasi kanthi rasa seneng utawa malah kuciwa. Bisa didudut, yen meh sepertelu saka cacah cerkak setaun mligine ngandhut tema katresnan iki ana 6 cerkak sing

pungkasane seneng, 9 cerkak pungkasane kuciwa utawa nelangsa, lan mung sakcerkak sing pungkasane ora jelas. Iki nudhuhake yen sajrone katresnan iku sing dicritakake ora mung seneng-seneng wae, nanging konflik-konflik utawa liku-likune sajrone katresnan iku methi ana. Bab iki bakal dijlentrehake miturut pungkasan seneng (*happy ending*), pungkasan kuciwa utawa nelangsa (*sad ending*), lan pungkasan sing ora jelas.

1.3.1 Pungkasan Seneng (*Happy Ending*)

Pungkasane sajrone cerkak-cerkak ing majalah Panjekar Semangat kuwi beda-beda. Kadhang kala pamaos seneng yen pungkasan cerkak tema katresnan kuwi seneng utawa biyasane kasebut *happy ending*. Amarga sawise maca konflik sing liku-liku pamaos ngarepake pungkasan sing bahagia. Cerkak-cerkak sing pungkasane crita seneng yaiku cerkak kanthi irah-irahan “*Tamperan Dadi Seksi*”. Pungkasane cerkak iki seneng amarga kekarone bisa nyawiji. Jatmiko ngewanikake nembung sesambungan sing nate pedhot telung taun kepungkur, sawise Asih crita ngenani bale wismane. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“*Arep nyuwun mutiaraku sing ilang telung taun kepungkur?*”

“*Mas! Aja ngendika ngono. Aku dudu Asihmu biyen, lan ora pantes njenengan ngrumat barang bekas.*” (PS, 2014:5:39)

Pethikan iki nudhuhane, yen Jatmiko duweni niyatan arep nembung saperlu nglamar dening wong tuwane Asih. Nanging Asih nulak, amarga dheweke ngrasa Jatmiko ora pantes nyandhing dheweke sing bekas bojone wong liya. Nanging Jatmiko tetep arep mbudidaya supaya Asih gelem nampa dheweke maneh. Amarga Jatmiko ngrasa yen Asih isih nduwe pangrasa sing padha karo Jatmiko. Kaya kagambarake ingi pethikan ngisor iki

“*Piye dhik, minggu iki sbisan aku arep matur bapak ibu.*” (PS, 2014:5:39)

“*Tamperan bener-bener dadi seksi kang ora kita selaki.*” (PS, 2014:5:39)

Pethikan iki nudhuhake upayane Jatmiko sing tenanan karo Asih, dheweke emoh kelangan Asih maneh. Pungkasane Asih bisa nampa Jatmiko lan pesisir Tamperan uga dadi seksi nyawijine Asih lan Jatmiko.

1.3.2 Pungkasan Kuciwa (*Sad Ending*)

Bab pungkasan crita yen ana sing dipungkasi kanthi seneng, mesthi ana pungkasan crita sing kuciwa utawa nelangsa. Ngenani pungkasan crita sing kuciwa utawa nelangsa utawa biyasane kasebut *sad ending* uga akeh pamaos sing seneng. Kabukten sajrone cerkak ing majalah Panjekar Semangat iki ana 9 sing pungkasan crita *sad ending* saka 16 cerkak kanthi tema katresnan. Amarga selerane saben wong beda-beda, mula pungkasan crita sing kuciwa utawa nelangsa uga tetep akeh paminata. Cerkak-cerkak sing pungkasan crita kuciwa utawa nelangsa yaiku cerkak kanthi irah-irahan “*Mendhung Mentiyung*”. Pungkasane cerkak iki kuciwa lan nelangsa amarga

kekarone pisah. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake pethikan ing ngisor iki.

“*Mas, bu Nita gara-gara senam saiki lara. Opname neng rumah sakit. Awakku lungkrah terus, mbok aku dipriksakne. Rasane aku kepengin dirawat dhokter ing ruang paviliun. Awakku mesthi bakal sehat maneh. Tinimbang neng omah, saben sampean tinggal, ora ana sing ngopeni.*” (PS, 2014:1:38)

Pethikan iki nudhuhake yen Narsasi nalika kahane lara wae isih meri karo wong liya. Kepenginane Narsasi dituruti wae karo Erkana. Erkana kaya wis ora duwe panemu kanggo nggendhaleni pepenginane Narsasi. Embuh dhana saka ngendi olehe nggolekake. Pungkasane Erkana wis tenanan kentekan sarehe, dheweke mutusake ucul saka Narsasi amarga dheweke ora sanggup ngadhepi Narsasi sing mesthi kepengin karo duwekane wong liya. Kagambarake kaya pethikan ing ngisor iki.

“*Sampean ya kepengin mati kaya kuwi? Wong mati kuwi kepenak ing kana sembarang kalir kepenginane kecukupan.*” (PS, 2014:1:38)

“*Mas, aku kok kongkon mati?*” (PS, 2014:1:38)

“*Iya. Merga aku wis duwe calon sing ora konsumtif lan ora tansah pengin kaduwekane wong liya!*” (PS, 2014:1:38)

Saka pethikan iki nudhuhake nalika wong sing sekar mar padha ing ruang paviliun karo Narsasi seda, banjur Erkana kawetu omongan sing nglarani atine Narsasi. Iku mono amarga Erkana wis ora bisa sareh maneh ngadhepi Narsasi. Pungkasane crita iki, Erkana megat Narsasi lan kandha yen dheweke wis nduwe calon liya sing ora konsumtif kaya Narsasi. Narsasi sajake ora trima, handphone Erkana dibanting wayah Erkana menehi weruh foto calone marang Narsasi. Nanging Erkana wis ora nggatekake. Banjur ninggalake Narsasi.

Cerkak sabanjure yaiku kanthi irah-irahan “*Crita Jaman Biyen*”. Pungkasane cerkak iki kuciwa lan nelangsa amarga getun biyen ora wani tembung blaka marang kasunyatane. Nanging kuwi kabeh wis kelakon, ora bisa mlaku mundur. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“*Kate nyambung bolah sing pedhot ta?*” (PS, 2014:2:24)

Pethikan iki nudhuhake nalika Ayu takon tambah wani njarak Darmo bab nerusake lakon lawas sing gak tutug. Darmo mung bisa blangkeman.

“*Tapi apa ya pantes, gak diguyu pitik ta? Kanca-kancane mengko ngilokna, gaplek peringkilan, wis tuwek pethakilan.*” (PS, 2014:2:24)

Pethikan iki nudhuhake, yen kabeh iku ora mungkin kedadeyan, amarga wis tuwek. Ora mungkin tumindak kaya wong enom, sing ana malah dadi omongane wong. Saiki Ayu wis dadi randha, lan

Darmo wis nduwe putu. Kahanan iki kagambarake kaya pethikan ing ngisor iki.

“Aku saiki romea dhelta.” (PS, 2014:2:24)

“Lek aku dadi MC” (PS, 2014:2:24)

Pethikan iki nudhuhake yen Ayu iku romeo dhelta tegese Rd utawa randha. Jamal tau crita karo Darmo. Lan Darmo kandha yen dheweke iku dadi MC alias Momong Cucu, tegese dheweke wis nduwe putu. Pungkasane crita iki, kekarone wis ngenah yen wis padha-padha tuweke. Kudu ngerti apa sing bakal dilakoni sabanjure. Dudu malah dolanan bab tresna kaya jaman isih enom. Biyen ya wis biyen.

“Tekane pancen mek perlu, supaya Ayu ngerti lek biyen tau ngesir. Ping pindhone kepingin ruh sepira nom tuweke Ayu saiki.” (PS, 2014:2:24)

Saka pethikan iki nudhuhake nalika Darmo nekani Ayu maneh pancen mung saperlu Ayu weruh yen dheweke biyen nate seneng marang slirane lan pengin weruh sepira nom tuweke Ayu saiki.

Cerkak sabanjure yaiku kanthi irah-irahan *“Taneman Pasren”*. Pungkasane cerkak iki kuciwa lan nelangsa amarga weruh ibune slingkuh karo pacange dhewe. Sawise kedadeyan iku, banjur aku sesuke balik menyang papan nyambut gaweku yaiku ing Jakarta. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Sorene, nalika aku budhal bali menyang Jakarta, godhong Anthuriumku sing ledhung-ledhung, obah-obah katiyub angin. Kaya-kaya ngawe-ngawe, nguntapake lungaku. Nanging ora tak rewes. Atiku sepa. Kemba. Gela. Cuwa.” (PS, 2014:4:47)

Pethikan iki nudhuhake nalika pungkasan aku budhal bali ing Jakarta karo nggawa ati sing sepa, kemba, gela lan cuwa amarga wong sing tak tresnani berkhianat karo ibuku dhewe. Aku uga cuwa marang ibuku, amarga ibuku ora njaga pangrasaku. Nanging aku ora bisa nyalahna ibuku. Lumrah yen ibuku kaya mangkono, amarga ibuku durung klebu wong jompo, yuswane isih patangpuluh lima taun, bisa wae ibuku isih pengin ngencep maduning katresnan. Ketambahan yen ibuku lagi kasepen neng omah, lan mas Andre asring mara menyang omahku sing ndadekake ibuku lan mas Andre ginubet tali katresnan kayata sing wis kagambarake yen witing tresna iku jalaran saka kulina sing maksute anane tresna iku disebabake amarga asring kapethuk.

Cerkak sabanjure yaiku kanthi irah-irahan *“Minggat”*. Pungkasane cerkak iki kuciwa lan nelangsa amarga dipeksa rabi karo wong sing ora ditresnani. Banjur dheweke minggat neng omahe mbakyune. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Sekar.. aku jejer ing mbakyu, wis ngandhani kowe. Mengko yen ana apa-apa, aku wis ora kesalahan. Aku emoh mbelani kowe maneh, merga tumindakmu kaya mangkono iku salah. Kowe lunga tanpa pamit iki wis jelas

kleru. Kowe kuwi wis ana sing nduweni. Dudu bapak lan ibu maneh, nanging dhik Bramantyo. Mula yen ana apa-apa kudu ngomong dheweke. Elek utawa apike dhik Bram kudu mbok trima kanthi legawa, merga iku bojomu.” (PS, 2014:24:24)

Pethikan iki nudhuhake, yen mbakyune wis kesel anggone ngandhani Sekar. Dheweke wis emoh tanggung jawab yen ana apa-apa karo Sekar. Minangka mbakyune, dheweke wis ngandhani Sekar yen pancen tumindak Sekar iku wis jelas kleru. Saiki Sekar wis dadi bojone Bram, dadi yen arep neng ngendi-ngendi kudu matur karo bojone. Ora malah minggat mung gara-gara pengira-ngirane dheweke sing ora bener kasunyatane. Elek apike bojo kudu ditampa kanthi legawa merga iku wis dadi kewajiban.

“Mbak Win, yen wis sanggup bebrayan, apa ya kudu kaya mangkono iku? Apa ya kudu gelem ngurbanake kasenengane pribadi supaya anggone bebrayan sempulur? Iku jane ora masalah kok, angger anggone bebrayan dilandhesi rasa tresna. Lha yen anggone bebrayan merga dipeksa, kepriye coba? Kepriye anggone nglakoni?” (PS, 2014:24:24)

Pethikan iki nudhuhake, yen Sekar isih nggremeng wae yen dikandhani karo wong. Dheweke isih tetep karo pamikiranane, yen apa kudu berkorban supaya anggone bebraya sempulur. Sajane ora dadi prekara yen anggone bebrayan dilandhesi rasa tresna. Nanging suwalike, yen merga dipeksa kaya mangkono kahanane wis beda maneh. Kayata kedadeyan iki, bebrayan sing dijajari kanthi cara dipeksa marang wong tuwa ndadekake Sekar minggat saka ngomah. Nanging tumindak iki jelas kleru, amarga Sekar wis dadi bojone wong dadi apik eleke bojo kudu ditampa apa maneh prekara pemikirane Sekar sing ora bener kasunyatane. Pungkasane mbakyu ipene Sekar wis kesel anggone menehi saran karo Sekar, amarga Sekar ora bisa ditata wonge lan dheweke tetep karo pemikirane sing kawiwitan yen dheweke nganggep dheweke mung minangka pelarian.

Cerkak sabanjure yaiku kanthi irah-irahan *“Tresnane Tetep Wutuh”*. Pungkasane cerkak iki kuciwa lan nelangsa amarga wayah dheweke bisa mbukak ati marang liyan, kasunyatane wis nduwe bojo. Banjur dheweke mendhem jeru-jeru rasa tresnane lan ngupaya nglalaekake. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

“Tiyas tetep mbudidaya nglalekake Firman. Nanging rasane angel lan abot banget. Yen wis ngono, Tiyas cepet-cepet amek wudhu nuli sholat, matur lan nyenyuwun sak bisa-bisane ngudarasa marang Gusti Allah. Kabeh dipasrahake ing ngarsane lan kersane Gusti Allah Kang Maha Paring Pepadhang.” (PS, 2014:36:24)

Pethikan iki nudhuhake, yen Tiyas mbudidaya nglalekake Firman, masiya rasane angel lan abot banget. Tiyas ndonga marang Gusti Allah Kang Maha

Paring Pepadhang, supaya atine tentrem sajrone nglakoni lumakune urip iki. Banjur durung mari perihe ati Tiyas, ana sing nakokake Tiyas yen mbok menawa kepengin omah-omah maneh. Sejatine anak-anake Tiyas nyarujuki wae yen ibune ngersakake karma maneh, kareben ibune ana kancane greneng-greneng la nana sing dijak rembugan yen ana rubeda. Apa maneh saiki ditinggal anak-anake sing wis padha rabi lan melu bojone dhewe-dhewe. Tiyas pancen ngrasa suwung nanging Tiyas nggolek kesibukan. Dheweke luwih milih ngisi wektu kanggo maca majalah *Panjabar Semangat* sing dheweke saben pendhak seminggu pisan dheweke langganan kanggo nambahi kawruh warta, basal an nguri-nguri sastra Jawa. Kadhang kala Tiyas uga niliki anak-anake saperlu methuki putu-putune. Pungkasane Tiyas pancen isih durung bisa ngedum katresnane tumrap wong liya saliyané karo Krisnawan.

Cerkak sabanjure yaiku kanthi irah-irahan "*Tabeting Lakon Kepungkur*". Pungkasane cerkak iki kuciwa lan nelangsa amarga wong sing biyen nate ditresnani saiki wis seda. Masiya nate padha-padha tresnane kekarone ora bisa nyawiji. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

"Lestari, ali-ali tandha katresnanku biyen wis daktampa bali. Muga kowe madhep mantep ora malang tumoleh, krana wis rampung sesanganing uripmu neng donya iki." (PS, 2014:45:42)

Pethikan iki nudhuhake, pesen sing pungkasan saka Surya marang Lestari. Dheweke eling nalika jaman semana, banjur kabeh iku wis kepungkur adoh, ora bisa dibaleni, krana urip ora bisa mlaku mundur kaya sepur langsir, nanging kudu terus maju nyaketi stasiun pungkasan ing urip donya. Saiki Surya nglakoni urip-uripe kaya biyasané bareng kulawargane. Pangripta mungkasi crita yen bab Lestari iku mung tabeting lakon ing kapungkur sajrone panguripane Surya saiki.

1.3.3 Pungkasan Ora Jelas

Pungkasan ora jelas kuwi kadhang kala ana sajrone cerkak. Tegese neng kene iki nggantung, ora ngerti kuwi kalebu pungkasan sing seneng utawa sing kuciwa utawa nelangsa. Kayata sajrone cerkak ing majalah *Panjabar Semangat*, saka cacahé kabeh sing ngandhut tema katresnan mung ana sak cerkak sing pungkasané ora jelas.

Pungkasane cerkak iki ora jelas amarga nggantung ora jelas pungkasané. Kahanan kaya mangkono bisa kagambarake ing pethikan ngisor iki.

"Kowe ngerti dosa ya?! Yen ngerti dosa, kudune mbudidaya piye bisane saben aku mlebu kamarmu ora dosa. Ora mung nglamun, njur nangis.. apa ya kudu aku...? Aku wis kentekan cara. Aku wis kadhung lara ati merga kowe." (PS, 2014:8:23-24)

Pethikan iki nudhuhake nalika Pram ujug-ujug mlebu kamare Selfi, banjur Selfi kaget lan muring-muring amarga Pram ora sopan. Nanging saka kahanan iki jebule Pram kandha neng Selfi supaya Selfi mbudidaya piye bisane saben Pram mlebu kamare iku

ora dosa. Pram uga kandha yen dheweke iki pegel, maksute pegel ngenteni Selfi sing padha-padha ora gelem ngomong karo Pram yen dheweke iku tresna marang Pram. Bisane mung nglamun lan nangis. Jebule apa sing dilakokake Pram karo Selfi sasuwene iku mung pengin weruh sepira upayane Selfi tresna karo Pram.

"Selfi, mengko yen ibu wis kondur arisan matura, bubar Maghrib wong tuwane mas Pram arep tindak mrene. Kowe ra sah malam minggu dhisik." (PS, 2014:8:23-24)

Pethikan iki nudhuhake yen jebule wong tuwane Selfi lan wong tuwane Pram weruh kahanané Selfi karo Pram. Jebule bapaké Selfi biyen nate kandha yen Selfi arep dipacangake karo kancane mase Selfi sing dimaksud iku ya Pram, nanging Pram dhewe isin yen ana wong liya weruh pangrasane marang Selfi yen dheweke uga tresna karo Selfi mangkane Pram omongane methi ora penak karo Selfi alias dheweke gengsi. Wong tuwane Pram wis sarujuk banjur mara neng omahe Selfi amarga arep ngrembag bab Selfi karo Pram. Nanging Selfi isih bingung karo omongane lan tumindake Pram. Kahanan kaya mangkono kagambarake pethikan ing ngisor iki.

"Nanging yen nitik omonge mas Pram kaya ngono mau sajake kok ana harapan." (PS, 2014:8:23-24)

Pethikan ing dhuwur nudhuhake nalika Selfi sing bingung karo omongane Pram bab piye carane supaya ora dosa mlebu kamare. Pungkasane sajake ana harapan kekarone bisa nyawiji yen nyamwang tumindake Pram sing kaya mangkono, nanging Selfi uga ora oleh ge-er yen ngelingi tumindake Pram omongane mesthi ora kepenak marang Selfi.

2. Pangrakite Asmara

Pangrakite asmara yaiku modhel-modhel utawa conto-contone sajrone bab katresnan, sing neng njerone njlentrehake kayata prastawa apa wae sing ndadekake anane katresnan lan konflik apa wae sing ana sesambungane karo katresnan. Ora mung dilakoni karo wong pacangan wae nanging uga karo wong sing wis bebojowan. Kayata sing wis dijlentrehake ing bab babakan alur neng ndhuwur, sajrone sesambungan iku kadhang kala mulus, lan kadhang kala uga ana liku-likune. *Konflik-konflik* saben cerkak sing wis dijlentrehake ana dhuwur karingkes sajrone bab pangrakite asmara. Tuladhane yaiku pancobane sajrone bale wisma, gengsi, pengkhianatan utawa perslingkuhan, tresna balenan (jodho bakal kepethuk), kasetyanan, tresna amarga dipeksa utawa dijodhona, lan tresna ing kepungkur. Pangrakite asmara iku bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

2.1 Pancoban Sajrone Bale Wisma

Pancobane sajrone bale wisma iku mesthi dirasakake karo wong sing wis bebojowan. Senadyan wis urip nyawiji, nanging prastawa sajrone bebojowan iku mesthi ana. Prastawa utawa konflik iku sing ndadekake kadhang kala sesambungan bisa dadi renggang, kadhang kala uga ndadekake sesambungan saya raket amarga sajrone prastawa iku bisa

didadekake pasinaon neng urip bebrayan utamane sajrone wong sing wis bebojowan. Kayata sajrone cerkak sing wis dikumpulake miturut *konflik* pangrakite asmara bab pancobane sajrone bale wisma iki, ana rong cerkak sing critane ngenani pancobane sajrone bale wisma. Cerkak kapisan kanthi irah-irahan “*Mendhung Mentiyung*” njlentrehake pancobane sajrone bale wisma ngenani ekonomi kulawarga, lan cerkak sing keloro kanthi irah-irahan “*Meh Wae*” njlentrehake pancobane sajrone bale wisma ngenani kekhilafane wong lanang sing kena godha wong wadon liya, senadyan wis duwe kulawarga banjur dheweke nyadari tumindake iku ora bener.

2.2 Gengsi

Gengsi sajrone katresnan penyebab yaiku ora wani tembung yen satenane seneng lan tresna amarga isin utawa ora tatag yen wis ngedhep wong sing ditresnani. Kadhang kala gengsi nyebabake getun, amarga ora cekat-ceket sajrone ngomong sing satenane banjur wong sing ditresnani wis karo wong liya. Kadhang kala uga amarga gengsi, mung dirasakake dheweke dhewe, ora gelem crita karo sapa-sapa, tumindake mung bisa nglamun, nangis, amarga mendhem pangrasane dhewe.

Kayata sajrone cerkak sing wis dikumpulake miturut *konflik* pangrakite asmara bab gengsi iki, ana telung cerkak sing critane ngenani gengsi. Cerkak kapisan kanthi irah-irahan “*Crita Jaman Biyen*” njlentrehake getune wong lanang sing biyen ora cekat-ceket tembung marang wong si ditresnani, senadyan satenane sing wadon uga tresna marang dheweke. Nanging saiki mung bisa getun, merga wis padha tuwa, ora mungkin wis tuwa kakehan polah kaya bocah enom. Cerkak sing keloro kanthi irah-irahan “*Selfiana*” njlentrehake wong lanang sing gengsi, nanging carane sing kleru senadyan sing wadon satenane uga tresna nanging padha-padha gengsine, mung dirasakake dheweke dhewe, ora gelem crita karo sapa-sapa, tumindake mung bisa nglamun, nangis, amarga mendhem pangrasane dhewe. Cerkak sing ketelu kanthi irah-irahan “*Galak-galak Cedhak*” njlentrehake wong lanang sing nyedhaki wong wadon galak, kanthi carane sing sareh pungkasan sing wadon luluh lan gelem karo lanange.

2.3 Pengkhianatan lan Perslingkuhan

Pengkhianatan sajrone sesambungan katresnan mesthi ana gegayutane karo perslingkuhan. Pengkhianatan sajrone sesambungan katresnan bisa dititiki saka kawiwitan ora terus terang, ora omong saknyatane utawa nylewang, seneng ndhelikake samubarang, lan biyasane nggampangake pegatan karo sisihane. Titikan iki bisa dijlentrehake amarga anane perslingkuhan. Slingkuh nduweni teges sesambungan sanjabane tetalen sing wis diduweni, lan sesambungan iki tanpa saweruhe sisihane. Mula slingkuh ndadekake wong ora blaka karo sisihane, lan uga ndadekake pengkhianatan sajrone sesambungan katresnan. Slingkuh biyasane dilandhesi padha senenge karo wong sing neng sanjabane tetalen sing wis diduweni, senadyan padha senenge kuwi tetep tumindak sing ala. Slingkuh ora mung kedaden sajrone sesambungan bebojowan, neng sesambungan pacangan uga akeh.

Biyasane pungkasan saka slingkuh yaiku ndadekake sesambungan renggang, yen kanggo wong bebojowan biyasane dadi salah siji jalarane wong pegatan.

Kayata sajrone cerkak sing wis dikumpulake miturut *konflik* pangrakite asmara bab pengkhianatan lan perslingkuhan iki, ana telung cerkak sing critane ngenani pengkhianatan lan perslingkuhan. Cerkak kapisan kanthi irah-irahan “*Taneman Pasren*” njlentrehake paraga ibu sing slingkuh karo sisihane anake dhewe, cerkak kaloro kanthi irah-irahan “*Rong*” njlentrehake wong wadon sing slingkuh lan tumindak sedheng karong wong lanang liya nalika ditinggal nyambut gawe bojone banjur dikonangi tangga teparone, cerkak katelu kanthi irah-irahan “*Ningsih Anakku*” njlentrehake wong wadon sing slingkuh lan tumindhak sedheng karo wong lanang liya wayah ditinggal bojone nyambut gawe banjur dikonangi karo bojo lan anake dhewe.

2.4 Tresna Balenan (jodho bakal kepethuk)

Tresna balenan utawa biyasane kasebut *CLBK* (cinta lama bersemi kembali) cara basane bocah enom saiki. Tresna sing biyen nate lumaku kober bubar tengah dalan banjur nyambung maneh kuwi sing dijenengi tresna balenan. Kadhang kala jalarane bubar tengah dalan iku gara-gara ora direstoni wong tuwane, ana sing gara-gara dijodhona karo wong liya, lan sapiture. Intine yen pancen jodho, apa wae alangane mesthi bakale mengko bali maneh mbuh liwat dalan apa wae, senadyan kober rabi karo wong liya.

Kayata sajrone cerkak sing wis dikumpulake miturut *konflik* pangrakite asmara bab tresna balenan iki, ana telung cerkak sing critane ngenani tresna balenan. Cerkak kapisan kanthi irah-irahan “*Tamperan Dadi Seksi*” nyaritakake ngenani wong sing sesambungan wis suwe banjur kudu kepedhot amarga wong tuwane sing wadon njodhona karo wong lanang liya, nanging karo-karone pungkasan bisa nyawiji maneh nalika wong lanang sing dijodhona karo wong wadon dening wong tuwane iku slingkuh lan ninggalake wong wadon iku. Cerkak sing kaloro kanthi irah-irahan “*Dudu Rama+Sinta*” nyaritakake wong sing sesambungan wis suwe banjur kudu kepedhot amarga wong tuwa karo-karone ora ngrestoni, nanging kekarone pungkasan bisa nyawiji maneh nalika wong tuwane wis seda. Cerkak sing katelu kanthi irah-irahan “*Ngesir Prawane Kena Randhane*” nyaritakake ngenani wong loro lanang wadon sing padha ngesire banjur urung sempet nyawiji kekarone kudu ppisah saperlu nerusake kuliyah, kekarone bisa nyawiji maneh senadyan sing wadon wis dadi randha.

2.5 Kasetyanan

Kasetyanan iku dibutuhake sajrone sesambungan. Ora mung wong sing pepacangan wae, nanging sajrone wong bebojowan kasetyanan iku penting. Kasetyanan ana gegayutane karo kapercayaane wong karo sisihane. Kasetyanan biyasane awujud pangorbanan.

Kayata sajrone cerkak sing wis dikumpulake miturut *konflik* pangrakite asmara bab kasetyanan iki, ana telung cerkak sing critane ngenani kasetyanan iki. Cerkak kapisan kanthi irah-irahan “*Tresnamu Ora Dolanan*” nyaritakake ngenani paraga wadon sing setya ngenteni tekane sing lanang nganti sasuwene limalas

taun. Cerkak sing kaloro kanthi irah-irahan “*Bojo Papat*” nyeritakake paraga wadon yaiku bojo kepabisan sing wis ora digatekake karo bojone merga anane bojo keloro, ketelu lan kepapat, nanging isih tetep setya ngancani bojone saka alam panguripan iki tumeka alam panguripan mengko lan seteruse. Cerkak katelu kanthi irah-irahan “*Tresnane Tetep Wutuh*” nyeritakake ngenani paraga wadon sing wis ditinggal seda bojone, nanging durung bisa nglalekake lan setya marang bojone, senadyan akeh wong lanang liyane sing ngajak dheweke urip bebrayan lan mbangun bale wisma.

2.6 Dijodhona

Manungsa diriptana berpacang-pacangan. Jodho iku Gusti Allah sing ngatur, banjur manungsa mung bisa mbudidaya lan ndonga. Bab dijodhona biyasane dilakoni dening wong tuwa marang anake. Asil saka dijodhona kadhang kala ana sing sreg banjur diterusake nganti bisa bebojowan, kadhang kala uga ana amarga dijodhona ora bisa ngrasakake kabagyan lan kamulyan sajrone bale wismane. Kayata sajrone cerkak sing wis dikumpulake miturut *konflik* pangrakite asmara bab dijodhona iki, mung ana sacerkak sing critane ngenani dijodhona. Cerkak kanthi irah-irahan “*Minggat*” nyeritakake wong wadon sing minggat tekan omah amarga dheweke kepeksa rabi karo bojone. Cerkak iki bakal kajlentrehake ing ngisor iki.

2.7 Tresna ing Kepungkur

Tresna ing kepungkur iki biyasane sing banget tumabet ing engetene saben wong sing nate nandhang asmara. Tresna ing kepungkur mesthi ana gegayutane karo kenangan. Anane kenangan sing endah-endah karo wong sing ditresnani biyen iku sing ndadekake angel dilalekake senadyan ora bisa nyawiji. Semono uga kenangan sing nggawe lara amarga ora bisa nyawiji iku uga ndadekake angel dilalekake. Biyasane yen wis ngomongna kenangan, tegese ora bisa dirasakake maneh mbuh kerana apa wae, amarga wis dadi kenangan, mung bisa dikenang. Saiki wong duweni panguripan sing beda maneh. Kayata sajrone cerkak sing wis dikumpulake miturut *konflik* pangrakite asmara bab tresna ing kepungkur iki, mung ana sacerkak sing critane ngenani tresna ing kepungkur. Cerkak kanthi irah-irahan “*Tabeting Lakon Kepungkur*” nyeritakake ngenani wong sing nate ditresnani biye, wong sing banget tumabet ing engetan, saiki wis seda. Cerkak iku bakal kajlentrehake ing ngisor iki.

PANUTUP

Bab iki bakal diandharake ngenani sing dadi dudutan saka apa sing dijlentrehake ing bab sadurunge lan pramayoga.

Dudutan

Cerkak-cerkak ing majalah *Panjebar Semangat* taun 2014, paling onjo nyeritakake bab katresnan. Panliten iki ditintangi nganggo tindingan *struktural*. Sajrone cerkak iki ditintangi kapisan adhedhasar babakan alur saben cerkake, kaloro adhedhasar pangrakite asmara.

Kapisan, ngandharake babakan alur. Rata-rata alur saben cerkake urut. Urut tegese njlentrehake saka

wiwitane crita, klimaks utawa konflik (internal dan eksternal, lan pungkasan (seneng, kecewa utawa nelangsa lan ora jelas),

Kaloro, ngandharake pangrakite asmara. pancobane sajrone bale wisma, gengsi, pengkhianatan utawa perslingkuhan, tresna balenan (jodho bakal kepethuk), kasetyanan, tresna amarga dipeksa utawa dijodhona, lan tresna ing kepungkur.

Sepertelu saka cacahé cerkak setaun mligine ngandhut tema katresnan iki ana 6 cerkak sing pungkasan seneng, 9 cerkak pungkasan kuciwa utawa nelangsa, lan mung sakcerkak sing pungkasan ora jelas. Iki nudhuhake yen sajrone katresnan iku sing dicritakake ora mung seneng-seneng wae, nanging *konflik-konflik* utawa liku-likune sajrone katresnan iku methi ana.

Pramayoga

Adhedhasar analisis sing diandharake, panulis nduweni pangarep-arep supaya tulisan iki bisa nambah kawruh ngenani sastra lan panaliten sastra kanggo pamaos. Panaliten iki mligine ngrembug bab babakane alur, lan pangrakite asmara sajrone cerkak ing majalah *Panjebar Semangat* taun 2014. Panliten iki uga dikarepake kanggo referensi panliten-panliten liyane sing saemper, saengga bisa ngandharake tindingan sing luwih jembar lan luwih jeru kawruhe.

Sakliyané iku, panulis iku uga nduweni pepenginan supaya tulisan iki nduweni manfaat kanggo nguri-nguri lan nyengkuyung ngrembakane kasusastran Jawa, menèhi pamawas marang pamaos supaya luwih gampang mangerteni lan napsirake sawijining kasusastran, lan minangka bahan informasi yen sajrone kasusastran iku kinandhut piwulang sing migunani kanggo panguripan.

Kapustakaan

- Aminudin, 1991. *Pengantar Apresiasi Kasusastran*. Bandung: Sinar Baru.
- _____, 2001. *Pengantar Apresiasi Kasusastran*. Bandung: Sinar Baru.
- _____, 2004. *Pengantar Apresiasi Kasusastran*. Bandung: Sinar Baru.
- Atmazaki. 1990. *Ilmu Sastra Teori dan Terapan*. Padang: Angkasa.
- Endraswara, Suwardi. 2003. *Metode Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Widayata.
- Hartoko, Dick lan B. Rahmanto. 1986. *Pemandu di Dunia Sastra*. Yogyakarta: Kanisius.
- Hutomo, Suripan Sadi. 1975. *Telaah Kasustran Jawa Modern*. Jakarta: Gramedia.
- _____, Suripan Sadi. 1997. *Telaah Kasustran Jawa Modern*. Jakarta: Pusat Bahasa.
- Jabrohim. 2002. *Metodelogi Penelitian Sastra*. Jogjakarta: Hanindita Graha Widya.

- Luxemburg, Jan Van. Dkk. 1989. *Tentang Sastra*. Jakarta: Intermasa.
- _____. Jan Van. Dkk. 1992. *Pengantar Ilmu Sastra*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Moleong, Lexy J. 2002. *Metodelogi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- _____. Lexy J. 2007. *Metodelogi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Najid, Moh. 2002. *Apresiasi Prosa Fiksi*. Surabaya: Taman Nadiyah Azzala.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2005. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2007. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- _____. Burhan. 2009. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Pradopo, Rahmat Djoko. 2003. *Prinsip-Prinsip Kritik Sastra*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Purwadi. 2007. *Sejarah Sastra Jawa*. Yogyakarta: Panji Pustaka.
- Rass, J.J. 1985. *Bunga Rampai Sastra Jawa Mukhtahir*. Jakarta: Grafiti Press.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2004. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Scholes, Robert. 1977. *Structuralism in literature: An Introduction*. London: Yale University Press.
- Siswantoro. 2005. *Metodelogi Penelitian Sastra: analisis psikologi*. Surakarta: Muhammadiyah University Press.
- Stanton, Robert. 2010. *Teori Fiksi Robert Stanton*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar (kajarwan dening Suguhasuti).
- Sudjiman, Panuti. 1988. *Memahami Cita Rekaan*. Jakarta: Pustaka Jaya.
- Sumardjo, J. lan Saini K.M. 1988. *Apresiasi Kasusastran*. Jakarta: PT. Gramedia.
- Sunarto. 2001. *Metode Penelitian Ilmu-ilmu Sosial dan Pendidikan (Pendekatan Kuantitatif Kualitatif)*. Surabaya: University Press.
- Suwarni, 2013. *Sastra Jawa Pertengahan*. Surabaya: Perwira Media Nusantara
- Teeuw, A. 1984. *Sastra dan Ilmu Sastra*. Jakarta: Pustaka Jaya.
- _____. A. 1988. *Sastra dan Ilmu Sastra : Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: Pustaka Jaya.
- _____. A. 2003. *Sastra dan Ilmu Sastra*. Jakarta: Pustaka Jaya.
- Wellek, Rene dan Austin Werren. 1989. *Teori Kasustraan*. Diindonesiakan oleh Melani Budianti. Jakarta: PT Gramedia.
- _____. Rene dan Austin Werren. 1990. *Teori Kasustraan*. Jakarta: PT Gramedia.
- _____. Rene dan Austin Werren. 1995. *Teori Kasustraan*. Jakarta: Gramedia.
- Wirjosoedarmo, Soekono. 1984. *Teori Sastra Indonesia*. Jember: Penerbit Intan.

